

ממצאים בולטים

בבדיקת תוצאות סקר בני ה-60 ומעלה המתגוררים בקהילה¹ בישראל בשנים 1997-1998 נמצאו הבדלים ניכרים בין המינים, שינויים עם העלייה בגיל, וגם מאפיינים ייחודיים של קבוצות האוכלוסייה השונות בחברה הישראלית².

להלן ממצאים נבחרים של הסקר לפי ארבעה נושאים עיקריים: מאפיינים כלליים, חיי היומיום, תפקוד אישי ומצב בריאות, וניצולי המשטר הנאצי.

מאפיינים כלליים

סוג משק בית: רוב בני ה-60 ומעלה הגרים בקהילה מתגוררים עם בני משפחה, אך סוג משק הבית משתנה מאד בהתאם למין, גיל, קבוצת אוכלוסייה ומצב משפחתי. נשים מתגוררות לבד בשיעור גבוה פי שניים ויותר ביחס לגברים, וההבדל בין המינים גדל עם העלייה בגיל.

מקום מגורים: 80% מבני ה-60 ומעלה בקרב האוכלוסייה הוותיקה (יהודים כערבים) בישראל הם בעלי הדירות בהן הם מתגוררים, בעוד שרק שלישי מבין בני ה-60 ומעלה מקרב עולי שנת 1990 ואילך³ רכשו את הדירות בהן הם מתגוררים.

ברוב הדירות קיים סידור לחימום הדירה וחימום מים לרחצה בחורף. בשליש ממשקי הבית דווח על פגמים בחלונות, בקירות ובצנרת.

בני ה-60 ומעלה וילדיהם: רוב בני ה-60 ומעלה (94%) הם הורים. רובם גרים בקרבת מקום לילדיהם ותדירות המפגשים עמם גבוהה – אצל ערבים יותר מאשר אצל יהודים. נמצאו דפוסי עזרה הדדית בין הדורות, ושביעות הרצון שהביעו בני ה-60 ומעלה מהקשר עם ילדיהם גבוהה מאד (94%).

רמת הכנסה: מעל 40% מבני ה-60 ומעלה דיווחו על הכנסה חודשית שאינה עולה על מחצית מהשכר הממוצע במשק. רמת ההכנסה של נשים נמוכה בהרבה בהשוואה לזו של הגברים בני גילן. הערבים בני 60 ומעלה דיווחו על הכנסה נמוכה בהרבה ביחס ליהודים - ותיקים ועולים חדשים. נמצאה ירידה בגובה ההכנסה ככל שעולה הגיל.

פחות ממחצית (48%) מהגברים בני 65 ומעלה, ופחות מ-20% מהנשים בנות 65 ומעלה מקבלים פנסיה ממקום עבודה בארץ.

¹ לא כולל דיירי מוסדות, אך כולל דיירי דיור מוגן.

² כל הבדל המוצג בפרסום זה בין קבוצות שונות הוא בעל מובהקות, ברמת ביטחון של 95%, שההבדל אכן קיים באוכלוסייה והוא לא נגרם מטעות בדגימה. ראה נספח מס' 1: "מתודולוגיית הסקר".

³ בפרסום זה המונח "קבוצת אוכלוסייה" מתייחס ל-3 קבוצות: יהודים ותיקים, עולי 1990 ואילך וערבים. בפרסום זה השימוש במונח "עולים חדשים" מתייחס לעולי שנת 1990 ואילך.

ידיעת קרוא וכתוב ודיבור בעברית: 11% מבני ה-60 ומעלה בישראל בשנת 1998 אנאלפביתים (76 אלף), אך יש הבדל בשיעור האנאלפביות לפי מין ובין קבוצות האוכלוסייה השונות: 70% מהערבים (34 אלף), 7% מהיהודים ילידי ישראל ומהעולים עד לשנת 1989 (37 אלף), ו-4% מהעולים החדשים (עולי 1990 ואילך – 6 אלפים) דיווחו שאינם יודעים קרוא וכתוב כלל. נשים דיווחו על רמת אנאלפביות בשיעור גבוה פי שניים ויותר, בהשוואה לגברים.

למעלה ממחצית עולי 1990 ואילך ו-65% מהערבים בני ה-60 ומעלה דיווחו שאינם דוברי עברית כלל.

עבודה: בעוד שכמעט כל הגברים בני 60 ומעלה (99%) דיווחו שעבדו אי-פעם במהלך חייהם, השתתפות הנשים בכוח העבודה האזרחי משתנה לפי קבוצת האוכלוסייה: רוב הנשים עולות 1990 ואילך (94%) דיווחו שעבדו בעבר (בעיקר בחו"ל), 76.5% מהנשים היהודיות הוותיקות עבדו במהלך חייהן, ורק 10% מהנשים הערביות בנות 60 ומעלה דיווחו שעבדו אי-פעם בעבר מחוץ למשק ביתן.

בין משלחי-היד הנפוצים בקרב גברים בני 60 ומעלה: עובדים מקצועיים בתחום החקלאות, התעשייה והבינוי (35%), עובדי פקידות (13%), ועובדי מכירות (13%). 25% מהנשים בנות 60 ומעלה עבדו בתחום המכירות, ועוד 21% כעובדות בלתי-מקצועיות. 31% מהגברים בני ה-60 ומעלה ו-19% מהנשים בנות 60 ומעלה אשר עבדו אי-פעם בעבר, עשו זאת בענף התעשייה.

חיי היומיום

עיסוק בזמן הפנוי: יהודים ותיקים ועולי 1990 ואילך הראו דפוס עיסוק דומה בזמנם הפנוי, המאופיין יותר בפעילות אינדיבידואלית: הם חשופים יותר לאמצעי תקשורת המוניים באופן יומיומי, הולכים יותר למופעי תרבות, ועוסקים בתחביב כלשהו באופן קבוע. הערבים בני 60 ומעלה דיווחו על בילוי זמן פנוי המאופיין בקשרים חברתיים ובסביבתם הקרובה: קשר תכוף יותר עם שכנים וחברים, וביקור תדיר יותר בבתי תפילה.

פעילות גופנית: 40% מהגברים ו-32% מהנשים בני 60 ומעלה דיווחו שהם עוסקים בפעילות גופנית באופן קבוע. יש לציין, שהעיסוק בפעילות גופנית רווח בעיקר בקרב האוכלוסייה היהודית. עם העלייה בגיל דווח על ירידה בשיעור העוסקים בפעילות גופנית. הליכה היא הפעילות הגופנית השכיחה – אצל 67% מסך כל העוסקים בפעילות גופנית.

באשר ל**הרגלי התזונה** – לא נמצאו הבדלים לפי מין או גיל, אך כן נמצאו הבדלים בין קבוצות האוכלוסייה השונות: יהודים ותיקים דיווחו על אכילה יומיומית של מוצרי חלב (87%) בשיעור גבוה מיתר קבוצות האוכלוסייה, עולי 1990 ואילך דיווחו על אכילה יומיומית של ירקות (91%), פירות (88%), ובשר (65%) בשיעור גבוה מיתר קבוצות האוכלוסייה, ו-34% מהערבים בני 60 ומעלה דיווחו על אכילה של קטניות באופן יומיומית, בשיעור גבוה מהצריכה באוכלוסייה היהודית.

עישון: בקרב בני 60 ומעלה, הרגלי העישון משתנים מאד לפי המין, קבוצות האוכלוסייה השונות ולפי הגיל. גברים עישנו בעבר ומעשנים כיום בשיעור גבוה מנשים בכל קבוצות האוכלוסייה, אך ההבדל בין המינים קטן יותר בקרב יהודים ותיקים. אחוז הגברים אשר עישנו אי-פעם במהלך חייהם דומה בין קבוצות האוכלוסייה השונות (מעל 60%), אך אחוז אלה שהפסיקו לעשן גבוה יותר בקרב הגברים היהודים. 41% מהגברים הערבים עדיין מעשנים כיום, ורק 16% מהגברים באוכלוסייה היהודית מעשנים כיום. ככל שהגיל עולה, עולה חלקם של אלה אשר לא עישנו מעולם.

חשיפה לאלימות: לפי תוצאות הסקר בשנים 1997-1998, כ-9% מבני ה-60 ומעלה, שהם כ-60,000 אנשים, היו חשופים במהלך השנה האחרונה לפני מועד הריאיון למקרה אחד לפחות של גניבה או אלימות כלפיהם. רוב המקרים היו פריצות לבית, וגניבה ללא ידיעתו של הקורבן (כמו גניבת ארנק, כייסות). 3,000 בני 60 ומעלה (0.4%) חוו פגיעה גופנית (דקירה, הכאה).

תחושת בדידות: למרות השוני בדיווח של בני 60 ומעלה מקבוצות אוכלוסייה שונות (יהודים ותיקים, עולי 1990 ואילך, ערבים) באשר למבנה המשפחה, בקרבה הגאוגרפית לילדיהם, בתדירות המפגשים עם הילדים ועם שכנים וחברים, לא דווח על הבדל בתחושת הבדידות של בני 60 ומעלה בין קבוצות האוכלוסייה השונות. נמצאו: הבדל בין המינים (נשים דיווחו על תחושת בדידות בשיעור גבוה מגברים), ועלייה בתחושת הבדידות עם העלייה בגיל.

שביעות רצון: רוב בני ה-60 ומעלה (94%) הביעו שביעות רצון מהקשר עם ילדיהם, 87% הביעו שביעות רצון מהטיפול המתקבל על ידי קופות החולים בהן הם חברים, 83% הביעו שביעות רצון ממקום המגורים שלהם. שביעות רצון נמוכה יותר דווחה מבילוי הזמן הפנוי (65%), במיוחד אצל נשים.

בסך הכל, 76% מבני ה-60 ומעלה הביעו שביעות רצון מחייהם באופן כללי, גברים בשיעור גבוה מנשים.

תפקוד אישי ומצב בריאות

רמת תפקוד יומיומי: קרוב ל-9% מבני ה-60 ומעלה בישראל המתגוררים בקהילה דיווחו על מוגבלות בביצוע אחת או יותר מפעולות של טיפול אישי יומיומי (Activities of Daily Living - ADL), כמו להתלבש, להתרחץ, לאכול בעצמם, להתיישב ולקום מכסא, ולשכב ולקום מהמיטה. עוד כ-15% מהם דיווחו שהם מתקשים לבצע אחת או יותר מפעולות אלה. שיעור המוגבלות ב-ADL עולה מאד עם העלייה בגיל, גברים ונשים בני 80 ומעלה דיווחו על אחוז מוגבלות בשיעור גבוה פי 5 מאשר בני 70-74.

ביצוע פעולות של **ניהול משק בית** (Instrumental Activities of Daily Living - IADL) כמו בישול, ניקיון, כביסה, עריכת קניות וסידורים שונים (ביקור בבנק, בדואר וכדומה) מהווה משימה קשה יותר עבור אנשים מבוגרים, והקושי גובר עם העלייה בגיל. כ-30% מבני 60 ומעלה דיווחו על מוגבלות בביצוע אחת או יותר מפעולות של ניהול משק ביתם, ועוד כ-25% דיווחו על קושי בביצוע עצמאי של פעולות אלה. נשים דיווחו על מוגבלות ב-IADL בשיעור גבוה פי 1.5 ביחס לגברים בני גילן.

הזדקקות לעזרה נוספת בפעולות של טיפול אישי וניהול משק בית: אחד מתוך חמישה מבין המוגבלים או המתקשים לבצע אחת או יותר מהפעולות של טיפול אישי יומיומי הצהירו שהם זקוקים לעזרה נוספת. כמעט מחצית מבין המוגבלים או המתקשים לבצע אחת או יותר מפעולות ניהול משק ביתם הצהירו שהם זקוקים לעזרה נוספת.

כושר ניידות: רוב בני ה-60 ומעלה מסוגלים לנוע מחוץ לביתם מרחק של לפחות 400 מטר, אך כושר הניידות יורד מאד עם העלייה בגיל, בעיקר בקרב נשים בנות 80 ומעלה: אחת מתוך שלוש נשים בנות 80 ומעלה אינה מסוגלת ללכת ברגל מרחק של 400 מטר, בעוד שמבין הגברים, אחד מתוך חמישה בני 80 ומעלה דיווח שאינו מסוגל לכך.

נפילות: מעל 30% מבני ה-80 ומעלה דיווחו על נפילה בתוך או מחוץ לביתם בחצי השנה האחרונה לפני מועד הריאיון. שיעור זה גבוה פי 3 מאשר השיעור המדווח על ידי בני 60-64. לא נמצא הבדל מובהק בין המינים ובין קבוצות האוכלוסייה השונות.

קשיי ראייה ושמיעה: כמעט שליש מבני ה-60 ומעלה דיווחו על קשיי ראייה - נשים בשיעור גבוה מגברים. כרבע מבני 60 ומעלה דיווחו על קשיי שמיעה - גברים בשיעור גבוה מנשים. קשיי ראייה ושמיעה עולים עם העלייה בגיל. 22% מבני ה-60 ומעלה דיווחו שלא עברו מעולם בדיקת ראייה, ו-65% לא עברו מעולם בדיקת שמיעה.

מצבים כרוניים: מעל 50% מהנשים ו-40% מהגברים בני 60 ומעלה דיווחו שאובחנו אי-פעם על ידי רופא כסובלים מלחץ דם גבוה. שיעור גבוה יותר של גברים בני 60 ומעלה (כרבע) דיווחו שאובחנה אצלם מחלת לב, אך ההבדל בין המינים מצטמצם עם העלייה בגיל. סוכרת אובחנה על ידי כ-20% מבני ה-60 ומעלה. 22% מבנות ה-60 ומעלה דיווחו שאובחנה אצלן אי-פעם אוסטאופורוזיס.

הערכה עצמית של הבריאות: כ-60% מכלל בני ה-60 ומעלה העריכו את בריאותם במונחים שליליים ("לא כל כך טובה" ועד "לא טובה בכלל"), והשיעור עולה עם העלייה בגיל. נשים העריכו את בריאותן במונחים שליליים בשיעור גבוה מגברים, בכל קבוצות הגיל. אחוז גבוה יותר של בני 60 ומעלה יהודים ותיקים העריכו את בריאותם באופן חיובי מאשר ערבים ועולי 1990 ואילך בני 60 ומעלה.

שימוש בשירותי בריאות: 45% מבני ה-60 ומעלה דיווחו על ביקור אצל רופא משפחה, ו-22% דיווחו על ביקור אצל אחות בשבועיים האחרונים שלפני מועד הריאיון. במהלך חצי השנה האחרונה לפני מועד הריאיון, כמעט מחצית מבני ה-60 ומעלה ביקרו אצל רופא מומחה שאינו רופא משפחה, 18% מבני ה-60 ומעלה פנו לחדר מיון, ו-18% אושפזו. שיעורי האשפוז גבוהים יותר אצל גברים מאשר אצל נשים, ושיעור האשפוז עולה מאוד עם העלייה בגיל. מעל שליש מבני ה-60 ומעלה דיווחו שלא ביקרו מעולם אצל רופא שיניים.

ניצולי המשטר הנאצי

שאלות אחדות בשאלון הסקר נוסחו במטרה לאתר את ניצולי השואה בישראל. זו הפעם הראשונה בה נשאל מדגם מייצג של האוכלוסייה המבוגרת המתגוררת בקהילה בישראל על חשיפתם למשטר הנאצי.

לפי תוצאות הסקר, מעל שליש (35%) מכלל בני ה-60 ומעלה באוכלוסייה היהודית בישראל בשנת 1998, המהווים מעל ל-223 אלף אנשים, דיווחו שחיו במדינה שהייתה תחת המשטר הנאצי, או במדינה שהייתה תחת השפעה ישירה של המשטר הנאצי.

מעל מחצית (116 אלף אנשים) מבני ה-60 ומעלה בישראל בשנת 1998 אשר נחשפו למשטר הנאצי באופן ישיר חוו אחד או יותר מהמצבים הבאים: 59 אלף שהו בגטאות, 40 אלף במקומות מסתור, 50 אלף במחנות עבודה, 42 אלף במחנות ריכוז והשמדה.